

DIALEKTIKA PROSTRIEDKU, CIEĽA A VÝSLEDKU ČINNOSTI

ALFRÉD PRÍGEL

V marxisticko-leninskej filozofii podstata vedomia predpokladá tvorivý odraz objektívnych podmienok života človeka, konštruktívno-pejoratívny odraz bytia. Človek však môže myslieť, odrážať a pretvárať objektívny svet rôzne. Jednou z takých foriem odrazu je uvedomelá, cieľavedomá činnosť. Skutočnosť, že cieľ je výsledkom odrazu materiálneho sveta, je základom jeho materialistického chápania. Cieľ však nie je len púhym, mechanickým odrazom vonkajšieho sveta. Cieľ vzniká ako suma určitej, vymedzenej činnosti človeka po premyslenom uvedení si materiálnych predpokladov, počas ktorej sa formuje ideálny obraz budúcich činností (anticipácia). Vytýčenie cieľa podľa slov K. Marxa „ako zákon určuje spôsob a charakter jeho činnosti a ktorému musí podriaďiť svoju vôľu“ (1, s. 206).

Cieľ obsahuje v sebe produkt duchovnej činnosti v tom zmysle, že sa javí ako ideálne existujúci obraz, ktorého reálny základ trvá dovtedy, kým tento obraz získa spredmetnenie, realizujúce sa možnosťami — prostriedkami materiálnych podmienok života a činnosti ľudí. V. Kusin v tejto súvislosti napísal: „Cieľavedomá regulácia, resp. racionálna výmena látok s „prírodou“ predstavuje teda tvorivú schopnosť [znásobenú stupňom pozitívneho zospoločenšenia] prakticky ovládať objektívnu nevyhnutnosť, schopnosť nechať plánovite pôsobiť na objektívne zákony so zreteľom na vlastné ciele.“ ... „Táto cieľavedomosť človeka je ako bytie v aktivite“ (2, s. 427).

Cieľ a možnosť, na základe ktorej sa cieľ formuje, sa nezhodujú, pretože cieľ je výsledkom realizácie možnosti vo vedomí človeka, výsledok tvorivého odrazu objektívnej skutočnosti, prepracovanie existujúceho v myšlienkach na to, čím sa to má stať v súhrne činností. V cieľi objektívny svet nevystupuje v tom zmysle, v akom svet je, ale v tom, v akom predstavuje ideálne. Preto cieľ môžeme obrazne označiť ako „odlet“ mysle od skutočnosti. K. Marx výstižne charakterizuje vzťah materiálneho a ideálneho v súvislosti s cieľom v známej analógii včely a človeka: „No najhorší staviteľ sa odlišuje od samého počiatku od najlepšej včely tým, že skôr, než začne stavať bunku z vosku, vystaval ju už vo svojej hlave. Na konci pracovného procesu vychádza výsledok, ktorý na začiatku tohto procesu existoval už v robotníckej predstave, t. j. ideálne. Robotník nemení iba formu predmetu daného prírodou, ale zároveň v ňom uskutočňuje svoj uvedený cieľ“ (1, s. 206).

Formovanie cieľa je podmienené materiálnymi podmienkami a objektívnymi možnosťami, nie však priamo a bezprostredne, len cez praxou získané reálne skúsenosti ľudí, ktoré zahŕňajú rôzne poznatky o objektívnom svete, dané empirickým a teoretickým poznáním. Na to, aby bolo možné vytvoriť reálny cieľ činnosti, musíme poznať objektívne možnosti, zákony a vlastnosti tej činnosti, ktorá má byť spredmetnená.

Ak sú uvedené poznania bezprostredným predpokladom cieľavedomosti

a uvedomelosti, tak proces tvorby cieľa je proces myšlienkového využitia vedomostí, zákonov a vlastností objektívneho sveta (v zhode s potrebami a záujmami človeka) pre vytvorenie obrazu budúcej činnosti. Každá úroveň rozvoja vedy obsahuje aj vytvorenie možnosti vytýčenia si nových cieľov činností.

Človek mení v procese vytýčenia cieľa objektívny svet ideálne, t. j. pretvára a premieňa výsledky jeho odrazu vo svojom poznaní. Myšlienkové „zmocnenie sa“ objektívneho sveta vedie k tvoreniu ideí. Idea sa však spredmetňuje, materializuje praxou. Teda nie ideálne predvídanie, anticipovanie budúcich stavov, ale konkrétne materiálne spredmetnenie, pretvorenie ideálnych stavov, ich uvedenie do živej činnorodej ľudskej praxe. Idea v praktickej činnosti ľudí sa stáva materiálnou silou, ktorá reálne pretvára objektívny svet. „Vedomie človeka“ — písal V. I. Lenin — „nielenže odráža objektívny svet, ale ho aj tvorí“ (3, s. 222). Teda cieľ vo svojej podstate je fenomén vedomia a jeho bezprostredná tvorba vystupuje ako racionálny proces. Cieľ je forma existujúcej skutočnosti a súčasne jeho myšlienkové zhmotnenie. Neustále vytyčovanie cieľov je podmienené materiálnymi podmienkami. Vonkajší svet predstavuje fundament — základ tvorivého procesu vedomia, na ktoré má determinujúci vplyv spoločenská prax.

Avšak spôsob, forma pretvárania objektívneho sveta vo vedomí závisí od človeka, od jeho potrieb, záujmov, želaní. Ako dôkaz tejto subjektivity cieľa môžeme uviesť fakt, že v tých istých materiálnych podmienkach môžu byť ciele v ich štruktúre a hierarchii subjektívne značne rozmanité. Keby sme akokoľvek študovali tieto podmienky, presné prognostiky cieľov, ktoré vznikajú na ich báze vo vedomí subjektov, ďalej by sme sa nikdy nedostali. Jedny a tie isté materiálne podmienky môžu byť „spracované“ v cieľavedomej a uvedomelej činnosti subjektov, adekvátne ich zákonom a vlastnostiam rôznymi spôsobmi.

Proces formovania cieľa je zložitý, mnohotvárný a mnohostranný. Materiálne podmienky samé o sebe cieľ „nevyrábajú“, netvorí, avšak bez nich nie je vytýčenie cieľa možné. Stávajú sa kategorickou podmienkou uvedomelej a cieľavedomej činnosti človeka na základe jeho vedomostí a schopností, získaných jeho prakticko-predmetnou činnosťou.

Hoci ciele subjektov sú pevne späté s existujúcou skutočnosťou, vznikajú na jej základe ako jej logicko-praktický dôsledok. Ich „zrod“ je podmienený vedomím, vôľou, želaním a úsiliami jednotlivých subjektov. Uvedená podmienenosť cieľa bola teoretickým východiskom rôznych idealistických koncepcií a stala sa gnozeologickým základom voluntaristickej interpretácie. Relatívna nezávislosť procesu formovania cieľa od vonkajšieho sveta a skúseností, ktoré vznikajú v procese praktickej činnosti, sa im javila ako sloboda subjektu.

Idealizmus akcentuje pozornosť na aktívnu úlohu vedomia, ktoré chápe ako funkciu nezlučiteľnú s odrazom. Otázka o objektívnom základe cieľavedomosti a jej obsahu sa stáva kardinálnou otázkou „boja“ materialistických a idealistických koncepcií. Idealizmus vidí obsah cieľa v subjektívnych podmienkach vedomia človeka, popierajúc *predmetný* obsah cieľov človeka. Nevedeckosť idealizmu nespočíva v uznaní aktivity vedomia v procese tvorby cieľa, ale v popieraní súvislosti tejto aktivity s objektívnym svetom a reálnou skúsenosťou človeka.

Cieľ vo svojej podstate predstavuje obraz budúceho, ktorý sa objavuje na základe súčasného — prítomného. Vyjadruje to budúce, ktoré zodpovedá po-

trebám, záujmom súčasného a smeruje k cieľu a nemôže vzniknúť samé od seba, ale musí byť dosiahnuté prakticko-predmetnou činnosťou.

Realita genézy cieľa z objektívneho sveta nevylučuje jeho subjektívnosť. Cieľ je však „slobodný“, nezávislý od vonkajšieho sveta len na základe jeho formy, pretože jeho obsah je objektívny a nevyhnutný.

„V skutočnosti sú ciele človeka“ — píše V. I. Lenin — „vyvolávané objektívnym svetom a predpokladajú ho, nachádzajú ho ako niečo dané, skutočné. Lenže človekovi sa zdá, že jeho ciele sú vzaté odnikiaľ mimo sveta, že sú od sveta nezávislé (sloboda)“ (3, s. 198).

Ani jeden cieľ nemôže byť dosiahnutý bez použitia viac či menej adekvátnych prostriedkov jeho uskutočňovania. Ak do začiatku uskutočňovania cieľa, stoja ciele a materiálne podmienky jeho uskutočňovania proti sebe, tak v procese realizácie cieľa všetky predmety, na základe ktorých sa sformovali, sa premieňajú na prostriedky jeho realizácie. To, čo predtým bolo základom formovania cieľa, začína byť v procese jeho uskutočňovania prostriedkom činnosti.

Ako sme už uviedli, zdalo by sa, že pri výbere cieľov činnosti nie je človek determinovaný vonkajšími okolnosťami a je v maximálnej miere slobodný a nezávislý. Idealisti v svojich koncepciách široko využívajú fakt účelného charakteru činnosti na popretie toho, že výsledok tejto činnosti — historický proces je podriadený pôsobeniu akýchkoľvek zákonov. Logika ich teoretických argumentácií je jednoduchá: „ak sa činnosť usmerňuje slobodne zvolenými cieľmi, tak proces histórie sa určuje a vymedzuje vôľou ľudí a nie nejakými objektívnymi determinantmi, zákonmi a inými faktormi.“ Pravda je však taká, že predovšetkým história je svedectvom toho, že človek nie je absolútne slobodný pri voľbe a výbere svojich cieľov. Povzbudzujúca a dynamizujúca sila záujmov sa prejavuje okrem iného aj v tom, že záujmy určujú charakter zvolených cieľov, alebo v každom prípade zužujú sféru ich výberu. Napríklad, ekonomické a politické ciele súčasnej buržoázie sú determinované jej záujmami (honnosť za maximálnym ziskom, úsilím udržať si svoje pozície a upevniť kapitalizmus).

Teda materiálne podmienky, záujmy a prostriedky determinujú a ohraničujú možnosti výberu cieľov, a preto prostriedky na ich dosiahnutie sú viac či menej osvojené — cez mnohé sprostredkujúce články — so zákonmi spoločenského rozvoja.

Sloboda výberu a cieľov, podobne ako aj sloboda človeka vo všeobecnosti, je sama produktom spoločenského progresu. Čím primitívnejšia spoločnosť, tým menej slobody sa poskytuje individuám a sociálnym skupinám tvoriacim túto spoločnosť. Pre poddaného roľníka sloboda výberu cieľov prakticky chýbala, pretože ciele mu boli dané od narodenia, jeho príslušnosťou k tomuto stavu. V podmienkach kapitalizmu sa pre jednotlivca možnosti výberu cieľov rozširujú, avšak v sfére výroby sú prísne určované jednak ekonomickým systémom kapitalizmu ako aj technologickým systémom strojovej výroby. Socializmus v maximálnej miere rozširuje možnosti slobodnej voľby cieľov pre každú novú generáciu. Avšak maximálna sloboda v tomto vzťahu bude dosiahnutá len v podmienkach komunizmu, keď sa celá masa pracujúcich zapojí do tvorivej činnosti a tvorivosti, ktorá je vnútorne spätá so samostatnosťou voľby cieľov, sa stane celospoločenským majetkom.

Ak z tohto aspektu analyzujeme proces histórie, odhaľujeme podstatu zá-

kona, podľa ktorého stupeň výberu cieľov sa rozširuje v procese historického rozvoja, čo je spojené so zmenou foriem prejavu objektívnych zákonov v činnosti ľudí.

Realnosť cieľa závisí nielen od jeho zhody s objektívnymi zákonmi spoločenského rozvoja, ale aj od prítomnosti prostriedkov na jeho realizáciu. Z tohto hľadiska nedostatok prostriedkov „uzemňuje“ akékoľvek ciele, túžby a utópie. Avšak v hnutí veľkých mas ľudí majú reálny zmysel tie sociálne úlohy, ktoré tu už reálne sú, alebo sú latentne obsiahnuté v predmetnej sociálnej skutočnosti. Z tohto aspektu K. Marx konštatoval, že ľudia si vo svojej sociálno-historickej činnosti stavajú riešiteľné úlohy. Táto dôležitá marxistická téza materialistického chápania rozvoja znemožňuje akékoľvek idealistické interpretácie.

Z uvedeného nám vyplynulo, že ľudská činnosť je nielen forma prejavu, ale aj prostriedok realizácie zákonov spoločenského rozvoja.

Vedecké rozpracovanie kategórie prostriedok je obsiahnuté v prácach klasikov marxizmu-leninizmu. K. Marx charakterizuje prostriedok takto: „Pracovný prostriedok je vec alebo komplex vecí, ktoré robotník vsúva medzi seba a pracovný predmet a ktoré mu slúžia ako vodič pôsobenia na tento predmet...“ (1, s. 207).

Pod prostriedkom v najširšom slova zmysle sa v odbornej filozofickej literatúre chápe predmet (resp. proces), ktorý využíva subjekt pri svojej uvedomelej cieľavedomej činnosti. Inak povedané, prostriedok je všetko to, čo vzhľadom na svoje vlastnosti slúži na uspokojovanie ľudských potrieb, a tým sa zároveň stáva „zbraňou“ ľudskej vôle.

Mať význam pre činnosť subjektu (t. j. vystupovať v kvalite, akosti vlastnosti, možnosti) ako prostriedok môžu len predmety už existujúcej skutočnosti. [Toto je podstatná vlastnosť prostriedku]. Len ich objektívne charakteristiky môžu vystupovať ako konkrétni nositelia konkrétnej skutočnosti. Preto aj formy činnosti sú podmienené predmetnými možnosťami prostriedkov. Pre konkrétnu činnosť môžu mať význam iba konkrétne prostriedky, t. j. také, ktoré svojou štruktúrou a ich určitými sa zhodujúcimi vlastnosťami sú späť s danou činnosťou. V prípade, ak predmet nezodpovedá týmto požiadavkám, nemôže byť prostriedkom tejto činnosti. V. Seiler charakterizuje prostriedok takto: „Prostriedkom môžeme nazvať všetko to, čo predmetná bytosť vsúva medzi seba a predmet, aby ho integrovala, aby ‚dosahovala‘ predmet“ (4, s. 15).

Prostriedok teda nie je špecifický svojou objektívnosťou, ale s ňou späť užitočnosťou. To znamená, že ani jeden predmet skúmaný nezávisle od nejakej činnosti, t. j. skúmaný len ako sumu svojich „vlastných vlastností“ nevystupuje a ani nemôže vystupovať ako prostriedok. Zjednodušene povedané, prostriedok je predmet sprostredkovaný významom cieľov a činnosťou individua. „Ak vravíme, že praktická činnosť vydeľuje celky, tak toto vydeľovanie má subjektovo-objektový charakter, ide teda o subjektovo-objektovú celosť. Pôsobenie prostriedkom, súvislosť medzi ním a predmetom, vytvára ľudskú predmetnú celosť“ (4, s. 63).

Predmet teda sám od seba nemôže byť prostriedkom. Jeho vymedzenie ako prostriedku nemá priamy vzťah k charakteristike vlastnej podstaty predmetu. Svedčí o špecifike funkcií predmetu indiferentného k zdroju tejto funkcie. Vnútoraná vymedzenosť, určenosť predmetu, jeho imanentne obsiah-

nutá podstata a charakter sa menia v závislosti od toho, či sú jeho funkcie vyvolané prirodzenou potrebou — nevyhnutnosťou, alebo len podmienené vedomou činnosťou a vôľou človeka. Teda delenie predmetov na praktické a nepraktické je neodôvodnené. Jeden a ten istý predmet v závislosti od toho, či sa momentálne využíva nevedome a neúmyselne samo prírodou, možno klasifikovať aj ako praktický aj ako nepraktický. Hocijaký predmet je momentom činnosti len vtedy, pokiaľ slúži cieľom človeka. Stroj, ako taký, sám od seba, bez cieľa človeka, nevystupuje ako prostriedok jeho činnosti.

Analýza pojmu prostriedkov v súvislosti s pojmom cieľ činnosti nám umožňuje nastoliť otázku o miere významu materiálnej skutočnosti pre činnosť. Ako prostriedky činnosti môžu teoreticky vystupovať všetky predmety a procesy skutočnosti. Na základe rozvoja praxe, ktorý je akcelерованý prudkým a dynamickým nástupom vedecko-technickej revolúcie, sa objavujú stále nové a nové predmety. Rozširuje sa počet prostriedkov a stupeň využívania vlastností v nich obsiahnutých.

S rozvojom spoločnosti prebieha univerzalizácia sociálno-predmetného prostredia, v ktorom človek žije a pracuje. Neexistujú také formy činnosti, ktorých vznik a rozvoj by sa mohol uskutočňovať nezávisle od prostriedkov. Avšak na splnenie toho či onoho cieľa sa prostriedky činnosti nemôžu objavovať samostatne, bez reálneho človeka, ktorý vychádza zo svojich potrieb a vo svojom uvedomelom cieľavedomom snažení uskutočňuje výber nevyhnutných materiálnych síl pre svoju konkrétnu vymedzenú činnosť. Existuje mnoho okolností, objektívneho ako aj subjektívneho charakteru, od ktorých závisí výber a voľba jemu adekvátnych prostriedkov činnosti.

Vzhľadom na uvedené je dôležité uvedomiť si závislosť výberu prostriedkov od podstaty realizovaného cieľa. V tomto zmysle spojenie prostriedku a činnosti sa prejavuje „nástočivosťou“, „vytrvalosťou“, ktorá zabezpečuje možnosť sprostredkovania. Akýkoľvek prostriedok ako pravidlo predpokladá viac alebo menej určený druh cieľa, uskutočňovaním ktorého môže prostriedok vystúpiť vo svojej kvalite. Navyše štruktúra akejkolvek efektívne využívanej predmetnej skutočnosti je adekvátna štruktúre, ktorá sa zrealizuje týmto cieľom, činnosťou človeka.

História všetkej činnosti človeka svedčí o tom, že úroveň organizácie používaných prostriedkov zodpovedá úrovni sociálneho rozvoja. Čím vyššie sú spoločenské, sociálne potreby človeka, tým dokonalejšia je sociálna organizácia jeho predmetného bytia.

Okrem toho závislosť prostriedkov činnosti na samotnej činnosti sa prejavuje aj v tom, že podľa stupňa jej špecializácie sa primerane zvyšuje aj špecializácia a univerzalizácia jej prostriedkov.

Samotná charakteristika prostredia, v ktorej sa činnosť realizuje, je limitujúcim momentom výberu prostriedkov. Zároveň aj charakteristické vlastnosti prostriedku zohrávajú dôležitú úlohu v jeho upotrebení v konkrétnej danej činnosti. Dôsledkom toho je, že jeden a ten istý cieľ sa nemusí vždy vyplniť v jeho realizácii tými istými prostriedkami.

Prostriedky akejkolvek činnosti môžu časom strácať svoju platnosť (v danej činnosti musia sa nahradzovať novými prostriedkami) a časom opäť môžu nadobudnúť svoj pôvodný význam.

Princíp primeranosti prostriedkov a cieľa činnosti vyjadruje organickú závislosť medzi „slobodou“ výberu prostriedkov a závislosťou prostriedkov

od podstaty uskutočňovanej uvedomelou - cieľavedomou činnosťou. A naopak. Štruktúra činnosti konkrétneho charakteru určuje možnosti výberu prostriedkov pri realizácii jej cieľa, t. j. v medziach týchto možností existuje sloboda výberu.

Prostriedok ako fenomén cieľavedomého procesu a dynamizujúci moment činnosti je počiatok realizácie ľudskej podstaty a vzťahov medzi elementmi sociálnej skutočnosti. V princípe činnosti sa prostriedok mení na podstatný a determinujúci faktor, na báze ktorého sa rozvíja predmetné bytie človeka: „Spôsob, ako ľudia vyrábajú prostriedky pre svoj život, závisí predovšetkým od toho, aké sú vôbec životné prostriedky, ktoré tu už sú, a ktoré majú reprodukovať. Na tento spôsob výroby nemožno hľadiť len z tej stránky, že je reprodukciou fyzickej existencie indivíduí, je to skôr určitý druh činnosti týchto indivíduí, určitá forma prejavu ich života, určitý spôsob ich žitia“ ... „Prvým dejinným aktom týchto indivíduí, ktorým sa líšia od zvierat, nie je to, že myslia, ale to, že začínajú vyrábať *prostriedky* pre svoj život“ (5, s. 24).

Používané prostriedky demonštrujú význam a silu človeka v pretváraní existujúcej skutočnosti, jeho materiálneho bytia, adekvátne k jeho potrebám, záujmom a cieľom. Preto prostriedkom, ktorým realizuje svoju existenciu, patrí osobitné miesto v čínorodom živote človeka a spoločnosti.

Z objasnenia dialektického vzťahu prostriedku a cieľa nám logicky vyplýva potreba skúmať výsledok činnosti ako realizáciu predmetného cieľa. Z uvedeného by mohlo vyplývať, že vytýčením cieľa, jeho následným spredmetňovaním adekvátnymi predmetmi a prostriedkami nám vychádza finálny produkt, cieľ — *presne tak*, ako bol na začiatku procesu aj *anticipovaný*. Vec je však ďaleko zložitejšia a problematickejšia.

Ak je činnosť proces — cieľovej tendencie (cieľavedomého) využívania prostriedkov — tak výsledok činnosti je realizovaný, spredmetnený cieľ. Ak sa vonkajší svet odráža vo vedomí človeka ako druh cieľa, v myslení prebieha jeho „premena“ zahrnutá do plánu budúcej činnosti.

Výsledkom tohto procesu je zmenený, vo vedomí pretvorený, vonkajší svet. Keď sa cieľ stelesňuje vo vonkajšom svete, uskutočňuje sa jeho „spredmetňovanie“, tak potom aj začiatok procesu, myšlienková anticipácia je pretvorený svet.

Pretvárajúc skutočnosť v zhode s už predtým vytvoreným cieľom, človek realizuje svoje tvorivé úsilie a schopnosti. Proces činnosti, ako poznamenal V. I. Lenin „premieňa abstraktné pojmy na úplnú objektivitu“ (3, s. 204).

Vymedzenie *výsledku činnosti* ako konečného, finálneho produktu realizácie cieľa je možné len na základe uznania cieľa ako jeho predpokladu. Preto výsledok praktickej činnosti musí byť chápaný ako počiatok jej spredmetňovania v objektívnom svete. Vzhľadom na uvedené, fakt podmienenosti výsledkov praktickej činnosti cieľom subjektu nemôže byť základom predpokladu totožnosti, identity výsledku a cieľa činnosti. Úspešne realizovaná premena bytia je adekvátna cieľu, ktorý je v ňom obsiahnutý. Adekvátnosť však neoznačuje totožnosť a identitu. Vzťah je podľa nášho názoru takýto: výsledok činnosti môže v sebe plne obsahovať cieľ, relatívne sa s ním zhodovať, ale o totalite výsledku a cieľa hovoriť nemôžeme. Produkt praktickej činnosti vždy existuje mimo vedomia človeka a vtedy ako cieľ je ideálnym odrazom skutočnosti. Pretváraná objektívna skutočnosť podstatne vplýva na konštitúciu formujúceho sa výsledku. Preto nie všetko obsiahnuté v štruktúre pretvárajanej

skutočnosti je *účelné*, vzhľadom na konkrétnu skutočnosť a závisí od činnosti subjektu.

Rozvíjajúca sa prax premeny a pretvárania skutočnosti svedčí o tom, že stupeň „rozumnej“, „múdrej“ organizácie bytia, stupeň jeho účelovej usporiadanosti, je vždy v zhode s úrovňou sociálneho rozvoja, s úrovňou organizácie spoločnosti. Čím zložitejšie, jemne diferencovanejšie sú ciele vo vzťahu spoločnosti a prírody, tým *dokonalejšia* musí byť organizácia predmetného bytia človeka. Stupeň účelnej organizácie sociálnej skutočnosti sa určuje (okrem iného) aj tým, nakoľko reálne a vedecky je zdôvodnený, realizovaný cieľ, nakoľko je prepracovaný vo všetkých jej plánoch a vzťahoch. Ak je cieľ príliš abstraktný, nedokonale, neexaktné premyslený, neopierajúci sa o reálnu skutočnosť, konkrétnu prax, aj jeho výsledok sa nebude odlišovať vysokým stupňom racionálnosti, exaktnosti a organizovanosti, bude preň jednoducho adekvátny a naopak, vysoko racionálna štruktúra skutočnosti (stav, stupeň jej organizovanosti) je úplne v zhode s jednoznačne, presne a jasne vytýčeným a sformovaným cieľom. Teda úroveň organizácie pretvárannej skutočnosti je v zhode s úrovňou rozpracovaného cieľa.

Analogiu výsledku činnosti a jej cieľa nemôžeme teda chápať ako jednoduchú totožnosť. Výsledok je vždy charakterizovaný relatívnou samostatnosťou vo vzťahu k svojmu cieľu. Prejavuje sa to aj v tom, že jeden a ten istý cieľ sa môže uskutočňovať rôzne. V konečnom dôsledku však výsledok činnosti môže byť vo všetkých prípadoch ten istý. Teda spôsoby formovania jednej a tej istej skutočnosti môžu byť rôzne, realizujúc jeden a ten istý cieľ. Uvádzali sme už, že pre subjekt je charakteristická sloboda voľby vo vzťahu k *forme* pretvárania skutočnosti. Čo sa však týka *obsahu*, t. j. vnútornej štruktúry činnosti a jej výsledku, je subjekt determinovaný zákonmi objektívnej skutočnosti, ako aj osobitosťami, špecifickosťou podstaty realizovaného cieľa a všetkého, čo vyplýva z týchto podstatných súvislostí. V tom zmysle nielen zákony bytia limitujú slobodu činnosti, no aj samotný cieľ má určujúci charakter.

Pri analyzovaní problému zhody výsledku činnosti a štruktúry jej cieľa je nevyhnutné vyhnúť sa nebezpečenstvu dvoch absolutizácií:

1. Precenenia, podcenenia a nedocenia súvislosti medzi výsledkom a cieľom (nemôžeme stotožňovať štruktúru *výsledku* so štruktúrou vytýčeného cieľa).

2. Nemožno odtrhnúť — izolovať jedno od druhého. Jednota výsledku a cieľa sa nepotvrďuje živelne, ale na základe tvorivej, činnej aktivity subjektu. Subjekt koná tak, aby prispôbil skutočnosť k svojim cieľom a záujmom. Uvedomele pretvára štruktúru bytia v súlade so svojimi potrebami.

Vzhľadom na uvedené, pretváranú skutočnosť nemôžeme skúmať ako inertný materiál. Primeranosť formulovaného cieľa pretvárannej skutočnosti sa stanovuje na základe sumy objektívnych zákonov skutočnosti a osobitosti používaných prostriedkov v procese činnosti.

Výsledok činnosti nie je tak isto mechanickým stelesnením cieľa. Jeho štruktúra „preveruje“ vplyv množstva špecifických charakteristík konajúceho subjektu. Avšak v medziach relatívne principiálnej zhody činnosti svojmu cieľu, môžu existovať rôzne varianty podmienené osobitosťami činnosti subjektu.

Aktívnosť a tvorivosť subjektu v činnosti sa prejavuje aj v jeho schopnosti uskutočňovať jeden a ten istý cieľ v rôznych formách. Nemožno neakceptovať

také aspekty, resp. individuálne charakteristiky subjektu, ako napr. návyky, skúsenosti, mentálnu vyspelosť, emócie a pod. Okrem toho štruktúra vedomé pretvorenej skutočnosti závisí aj od osobitosti použitých prostriedkov činnosti.

Problém výsledku činnosti ako realizovaného cieľa má dôležitý význam v súčasnom ideologickom boji. Mnohí buržoázni filozofi popierajú schopnosť subjektu úspešne uskutočňovať svoje ciele. Podľa ich názoru objektívny svet nemôže byť premenený a pretvorený v súlade s potrebami, želaniami a cieľmi človeka. Ako príklad takejto koncepcie činnosti človeka môže slúžiť buržoázna filozofická antropológia. Jej predstavitelia tvrdia, že medzi výsledkami činnosti človeka a vytýčenými cieľmi a ideami je principiálny nesúlads, ciele a idey sú principiálne nespĺniteľné. Pravdou však je, že v triedne-antagonistickej spoločnosti stojí sociálne prostredie proti človeku ako nekontrolovateľná sila. Len s nástupom socialistickej spoločnosti sa začína skutočná história uvedomeľého formovania spoločenského života k cieľavedomému, vedecky zdôvodnenému usmerneniu sociálnych síl.

Budovanie socializmu je späté s odstraňovaním živelnosti v spoločenskom vývoji. Vytvára priestor pre reguláciu a pretváranie sociálneho prostredia. Spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov umožňuje usmerňovať spoločenský rozvoj vcelku, uskutočňovať kontrolu nad sociálnymi procesmi v meradle celej spoločnosti, programovo — *vedecky* riadiť národné hospodárstvo a celú socialistickú spoločnosť. S upevňovaním a rozvojom socializmu sa spoločenský rozvoj uskutočňuje plánovite, ako výsledok uvedomelej činnosti širokých mas pracujúcich, vedených komunistickou stranou. Spoločenský život, ktorý stál doposiaľ proti človeku ako nanútená forma jeho sociálneho bytia, sa teraz stáva jeho vlastnou vecou, podmienkou všestranne a harmonicky rozvinutého človeka.

V etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti sa sociálne procesy stanú čoraz viac vedecky riadenými, s využitím najnovších vedeckých poznatkov, skúseností a návykov riadenia, a tiež foriem sociálnej aktivity mas.

LITERATÚRA

1. MARX, K.: Kapitál I. Bratislava 1967.
2. KUSIN, V.: Povaha a perspektívy sociálnych aktivít. In: Filozofia 1976, č. 4.
3. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 38. Bratislava 1961.
4. SEILER, V.: Štruktúra ľudského činu. Bratislava 1979.
5. MARX, K. — ENGELS, F.: Nemecká ideológia. Bratislava 1961.